

Правові засади протидії корупції в умовах воєнного стану в Україні

Наталія Лесько¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.06.2025	Право	342.95:343.352.4

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18663048>

Анотація. Метою статті є теоретичне узагальнення та оцінювання правових засад протидії корупції в умовах воєнного стану в Україні після 24 лютого 2022 року з урахуванням потреб оборони, безпеки та збереження підзвітності публічної влади. Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі запобігання, виявлення, розслідування та судового розгляду корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень, а також у сфері контролю за використанням публічних ресурсів під час дії воєнного стану. У статті узагальнено правові засади протидії корупції в умовах воєнного стану в Україні з урахуванням повномасштабного збройного вторгнення російської федерації після 24 лютого 2022 року та зростання потреби у швидких управлінських рішеннях. Визначено, що пріоритет оборони і безпеки зумовлює спрощення окремих процедур, ширше застосування винятків і тимчасове обмеження публічності частини даних, однак такі зміни мають бути нормативно визначеними, пропорційними та підзвітними. Охарактеризовано превентивні механізми запобігання корупції, зокрема обмеження для публічних службовців, врегулювання конфлікту інтересів, вимоги доброчесності, а також фінансовий контроль і електронне декларування з урахуванням безпекових ризиків воєнного часу. Встановлено, що практична ефективність правового регулювання залежить від спроможності поєднати відкритість із захистом чутливої інформації та забезпечити контроль там, де суспільний нагляд обмежений. Обґрунтовано, що невідворотність відповідальності та повернення ресурсів є умовою збереження довіри громадян і міжнародних партнерів, а також передумовою результативного відновлення країни. Сформульовано висновок про необхідність постійного перегляду воєнних винятків, їх чіткого обмеження за метою та строками, і розвитку юридичних запобіжників, які мінімізують зловживання без шкоди для оборони і безпеки. Окремо розглянуто співвідношення режиму воєнного стану з антикорупційними гарантіями, коли обмеження доступу до інформації допускається лише за наявності чітких правових підстав і належного обґрунтування.

Ключові слова: воєнний стан, протидія корупції, запобігання корупції, конфлікт інтересів, фінансовий контроль, електронне декларування, публічні закупівлі, оборонні закупівлі

¹ професор кафедри міжнародного та кримінального права доктор юридичних наук, професор Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1790-8432>

Legal principles of countering corruption in the conditions of martial state in Ukraine

Abstract. The purpose of the article is to theoretically generalize and evaluate the legal principles of countering corruption in the conditions of martial law in Ukraine after February 24, 2022, taking into account the needs of defense, security and maintaining the accountability of public authorities. The object of the study is public relations that arise in the process of preventing, detecting, investigating and prosecuting corruption and corruption-related offenses, as well as in the field of control over the use of public resources during martial law. The article summarizes the legal principles of countering corruption in the conditions of martial law in Ukraine, taking into account the full-scale armed invasion of the Russian Federation after February 24, 2022 and the growing need for quick management decisions. It is determined that the priority of defense and security entails the simplification of certain procedures, the wider application of exceptions and the temporary restriction of the publicity of some data, however, such changes must be normatively defined, proportionate and accountable. Preventive mechanisms for preventing corruption are characterized, in particular restrictions for public officials, conflict of interest regulation, integrity requirements, as well as financial control and electronic declaration taking into account the security risks of wartime. It is established that the practical effectiveness of legal regulation depends on the ability to combine openness with the protection of sensitive information and to ensure control where public oversight is limited. It is substantiated that the inevitability of responsibility and the return of resources are a condition for maintaining the trust of citizens and international partners, as well as a prerequisite for the effective recovery of the country. The conclusion is formulated on the need for constant revision of military exceptions, their clear limitation by purpose and time frame, and the development of legal safeguards that minimize abuse without harming defense and security. The correlation between the martial law regime and anti-corruption guarantees is separately considered, when restriction of access to information is allowed only with clear legal grounds and proper justification.

Keywords: martial law, combating corruption, preventing corruption, conflict of interest, financial control, electronic declaration, public procurement, defense procurement

Вступ

Постановка проблеми. Після лютого 2022 року, коли відбулося повномасштабне збройне вторгнення російської федерації, Україна функціонує в умовах воєнного стану, що радикально змінює логіку роботи публічної влади, розподілу ресурсів і контролю за рішеннями. У таких обставинах корупційні ризики не зменшуються, а часто зростають, адже держава вимушено прискорює процедури, розширює дискрецію посадових осіб, частково обмежує доступ до інформації з міркувань безпеки, а також працює з великими фінансовими потоками, пов'язаними з обороною, гуманітарною допомогою, евакуацією, відновленням інфраструктури та соціальними виплатами. Тому правові засади протидії корупції в умовах воєнного стану набувають особливої актуальності, оскільки саме право визначає межі допустимого спрощення процедур, порядок використання винятків, підстави обмеження відкритості даних, механізми запобігання зловживанням і відповідальність за них. Від того, наскільки чітко та узгоджено сформульовані ці правила, залежить здатність держави одночасно діяти швидко й безпечно, але не допускати підміни суспільних інтересів приватною вигодою, а також зберігати принципи верховенства права навіть під час війни.

Метою статті є теоретичне узагальнення та оцінювання правових засад протидії корупції в умовах воєнного стану в Україні після 24 лютого 2022 року з урахуванням потреб оборони, безпеки та збереження підзвітності публічної влади. Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі запобігання, виявлення, розслідування та судового розгляду корупційних і пов'язаних із корупцією

правопорушень, а також у сфері контролю за використанням публічних ресурсів під час дії воєнного стану.

Огляд наукових джерел. У науковій літературі з проблематики протидії корупції сформовано кілька взаємопов'язаних напрямів, які створюють теоретичне підґрунтя для аналізу правових засад протидії корупції в умовах воєнного стану в Україні [1-12]. Передусім ідеться про узагальнення міжнародного та світового досвіду, осмислення інструментів запобігання корупції через управління ризиками, розвиток стандартів захисту осіб, які повідомляють про корупцію, а також про врегулювання конфлікту інтересів у діяльності державних службовців. Так, Ю. Уточкіна [1] аналізує підходи, що застосовуються у різних країнах, і акцентує увагу на тому, що ефективність антикорупційної політики залежить не лише від суворості санкцій, а й від інституційної спроможності держави, прозорості процедур, реального контролю за рішеннями та сформованості антикорупційної культури. У межах подібної логіки В. Костенко [4] узагальнює світовий досвід і показує, що результативні системи протидії корупції, як правило, поєднують превентивні обмеження, дієвий фінансовий контроль, незалежні механізми виявлення правопорушень та невідворотність відповідальності. В. Василичук і О. Грибовський [2] розглядають міжнародні принципи такого захисту та підкреслюють, що правові гарантії для викривачів не є допоміжним елементом, а становлять одну з ключових умов підзвітності публічної влади. Ю. Дмитрієв [3] розкриває поняття та зміст оцінки корупційних ризиків, наголошуючи, що ризик у публічному управлінні проявляється там, де поєднуються дискреція посадової особи, дефіцит прозорості, слабкість контролю та наявність ресурсного інтересу.

Результати

Після лютого 2022 року, коли відбулося повномасштабне збройне вторгнення російської федерації, держава запровадила особливий правовий режим воєнного стану, який юридично оформлюється указом Президента України та діє в межах і порядку, визначених законом. Воєнний стан дозволяє тимчасово обмежувати окремі права і свободи, але не скасовує принципу верховенства права, не припиняє дію Конституції України та не звільняє публічну владу від обов'язку діяти на підставі закону, у межах повноважень і з належним контролем. У реальності війна створює ситуацію, коли рішення мають ухвалюватися швидко, коли значна частина інформації стає чутливою з погляду безпеки, а фінансові потоки різко зростають через оборонні потреби, гуманітарні програми, евакуацію та відновлення. Саме тут і виникає ключова проблема для протидії корупції, бо будь-яке розширення дискреції та винятків без прозорих процедур може перетворити необхідні воєнні спрощення на легальні лазівки для зловживань. Тому правові засади протидії корупції в умовах воєнного стану слід розуміти як баланс між двома вимогами, швидкістю і безпекою з одного боку, підзвітністю і контрольованістю з іншого, причому цей баланс має бути закріплений нормами права та перевірятися практикою правозастосування (табл.1).

Таблиця 1

Вплив воєнних активних дій на антикорупційну політику

Фактор воєнних активних дій	Як змінюється антикорупційна політика	Юридичний фокус і практичні наслідки
Прискорення ухвалення рішень та кризове управління	Зростає потреба у швидких закупівлях, термінових договорах, оперативному перерозподілі майна і коштів, що підсилює дискрецію посадових осіб і зменшує час на стандартні перевірки	Норми мають чітко визначати підстави винятків, порядок документування і мінімальні запобіжники, щоб швидкість не стала

		інструментом узаконення непрозорих рішень, а після завершення потреби забезпечувався аудит і відповідальність
Обмеження публічності через безпекові міркування	Частина даних перестає бути повністю відкритою, змінюється формат звітності, зменшується можливість громадського контролю там, де розкриття інформації може зашкодити обороні або безпеці	Встановлюються критерії пропорційності обмежень, обґрунтування рішень про закриття даних, переноситься акцент на внутрішній контроль, парламентський контроль, судовий контроль і спеціалізоване розслідування як компенсатори зниження відкритості
Перерозподіл бюджетних потоків на оборону, відновлення, гуманітарні потреби	Різко зростають фінансові обсяги і кількість операцій, що створює більше можливостей для завищення цін, фіктивних послуг, конфлікту інтересів, лобіювання «своїх» постачальників або схем із посередниками	Посилюється значення фінансового контролю, правил конфлікту інтересів, прозорого обґрунтування потреб, перевірки контрагентів, пов'язаності осіб, а також реального повернення активів через арешт, управління і стягнення у дохід держави

Сформовано автором

Базовий нормативний базис протидії корупції формує Закон України «Про запобігання корупції», який встановлює превентивні механізми, інструменти фінансового контролю, правила запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, обмеження щодо подарунків, сумісництва та інших дій, що створюють корупційні ризики. Його логіка полягає не лише в покаранні, а в побудові системи, де службовець заздалегідь знає стандарти поведінки, а держава має юридичні процедури для перевірки статків і рішень. В умовах воєнного стану найчутливішим елементом цієї системи стало електронне декларування, оскільки під час війни ризики безпеки для декларантів та їхніх сімей треба враховувати, але повна відсутність декларування руйнує саму ідею фінансового контролю. Саме тому у 2023 році законодавець визначив порядок відновлення подання декларацій і заходів фінансового контролю під час воєнного стану з урахуванням спеціальних правил і строків. Далі система перейшла до регулярних кампаній декларування, водночас для окремих категорій осіб передбачалися відтермінування, якщо існували об'єктивні перешкоди, пов'язані з війною (табл.2).

**Роль протидії корупції в системі зміцнення національної безпеки в умовах
воєнного стану**

Напрямок впливу на національну безпеку	Як саме протидія корупції зміцнює стійкість держави
Обороздатність, забезпечення війська і стабільність постачання	Протидія корупції зменшує ризик зриву поставок, неякісної продукції, завищених цін і фіктивних договорів, що прямо впливає на наявність озброєння, спорядження, пального, медичних засобів та логістики, а отже на реальну здатність сил оборони виконувати завдання
Життєзабезпечення населення, гуманітарна допомога, соціальні виплати	Юридично визначені правила і контроль знижують імовірність привласнення допомоги, маніпуляцій зі списками отримувачів, «подвійних» виплат, незаконного розподілу компенсацій, що підтримує соціальну справедливість і зменшує напруження в громадах у кризовий період
Довіра громадян до держави та внутрішня єдність	Невідворотність відповідальності, прозорі процедури та дієві запобіжники проти конфлікту інтересів створюють відчуття справедливості, підвищують легітимність державних рішень і зменшують ризик деморалізації, який у воєнний час може мати наслідки для самоорганізації суспільства і підтримки оборони
Міжнародна підтримка, ресурсна стійкість, післявоєнне відновлення	Антикорупційні гарантії є умовою довіри донорів і партнерів, бо дозволяють перевіряти рух коштів, оцінювати результативність програм і зменшувати ризик втрат, а це прямо впливає на обсяги й сталість допомоги та на успіх відновлення інфраструктури і економіки

Сформовано автором

Для оборонної сфери діє спеціальний порядок, затверджений урядом, а також спеціальні законодавчі зміни, спрямовані на запровадження прозорості в оборонних закупівлях у тій частині, яка не становить державної таємниці, і водночас на збереження захищеності державних замовників. Окремий пласт ризиків виникає через обмеження доступу до інформації, бо суспільний контроль є одним з ключових антикорупційних факторів, але під час війни держава має законні підстави обмежувати відкритість певних даних задля національної безпеки, тому правовий фокус зміщується на те, щоб обмеження були пропорційними, чітко мотивованими і не перетворювалися на універсальне виправдання для приховування зловживань. Це означає, що юридично важливими стають внутрішній контроль і аудит, парламентський та судовий контроль, спеціалізоване розслідування, а також належні механізми звітності перед суспільством у межах, сумісних із безпекою (табл.3).

Протидія корупції в оборонній сфері

Ключова зона ризику	Типові корупційні механізми, які треба перекривати правом	Інструменти протидії та контролю	Очікуваний безпековий результат
Оборонні закупівлі, контракти, постачання, ремонт і модернізація	Завищення цін через змову або штучне обмеження конкуренції, «прокладки» та посередники без доданої вартості, підміна технічних вимог, приймання товару нижчої якості, поділ закупівлі на дрібні договори для уникнення контролю, конфлікт інтересів через пов'язаних постачальників	Спеціальні процедури закупівель із чітким обґрунтуванням потреб, мінімально необхідною прозорістю без розкриття чутливої інформації, внутрішній аудит і контроль якості, перевірка контрагентів і пов'язаності, контроль виконання договорів і приймання, документування рішень, подальші перевірки після зняття обмежень, розслідування і конфіскація активів у разі виявлення злочину	Стабільні поставки, належна якість і своєчасність забезпечення, раціональне використання бюджетних коштів, зменшення ризику зривів логістики, підвищення бойової стійкості та довіри до системи забезпечення оборони

Сформовано автором

Будь-яке викривлення процедур у сфері закупівель, управління майном, надання дозволів, розподілу допомоги чи компенсацій може призводити до дефіциту критично необхідних товарів і послуг, втрати бюджетних коштів, демотивації військових і волонтерів, а у ширшому сенсі до послаблення внутрішньої єдності. Саме тому правові механізми запобігання корупції мають працювати не формально, а як система, що поєднує превенцію, невідворотність відповідальності, прозорі правила для посадових осіб і реальні гарантії для викривачів.

Висновки

Підсумовуючи, зазначимо, що саме правові засади протидії корупції в умовах воєнного стану в Україні після лютого 2022 року слід розглядати як елемент національної стійкості, який одночасно забезпечує швидкість управлінських рішень і не допускає перетворення воєнних винятків на інструмент зловживань. Їхня ефективність визначається не наявністю окремих норм, а цілісністю системи, де превентивні обмеження і фінансовий контроль поєднані з дієвим розслідуванням, процесуальним супроводом, справедливим судовим розглядом і реальним поверненням активів,

здобутих злочинним шляхом. За таких умов прозорість має бути сумісною з безпекою, а обмеження доступу до інформації повинні залишатися пропорційними й юридично мотивованими, щоб суспільна довіра не руйнувалася під тиском війни. Саме тому зміцнення правових механізмів протидії корупції є необхідною умовою збереження легітимності державних рішень, результативного використання ресурсів для оборони та відновлення, а також подальшої підтримки з боку громадян і міжнародних партнерів.

Список використаних джерел

1. Уточкіна Ю. А. Міжнародний досвід протидії корупційним проявам. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2012. № 5. С. 258–264.
2. Василичук В.І. Грибовський О.В. Міжнародні принципи захисту осіб, які надають допомогу із запобігання та протидії корупції. Науковий вісник із запобігання та протидії корупції. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 4. С. 223 – 323.
3. Дмитрієв Ю. Оцінка корупційних ризиків в системі державного управління: поняття та зміст. Ефективність державного управління. 2016. Вип. 1/2 (47/47) ч. 1. С. 141 – 149
4. Костенко В. М. Світовий досвід протидії корупційним проявам. Держава і право. 2012. № 58. С. 302–308.
5. Олешко О. М. Управління конфліктом інтересів у професійній діяльності державних службовців: дис. ... кан. наук з держ. упр. Дніпро, 2018. 257 с.
6. Возняковська К. А., Біленець Д. А., Марчук В. В. Антикорупційні механізми у системі публічного адміністрування як засіб боротьби з організованою злочинністю в сфері господарювання. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. № 84 (3). С. 43–48.
7. Шостко О.Ю. Правовий захист викривачів корупційних правопорушень. Юридичний науковий електронний журнал: електрон, наук. фах. вид. 2017. № 3. С. 146-150
8. Чемерис І.В. Зарубіжний досвід протидії корупції в системі державного управління. Стратегічні пріоритети. 2009. №3(12). С. 110-118
9. Шкуропат О.В. Антикорупційна політика в сфері земельних відносин: історико – теоретичний аналіз. дис. ... кан. наук з держ. упр. Київ, 2018. 240с.
10. Герасименко Л. В. Генеза правового захисту викривачів в Україні. Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції : матеріали круглого столу (Київ, 2 листопа. 2018 р.) / [редкол.: В. Черней, К. Ланчінскас, А. Фодчук та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. С. 26–27.
11. Фодчук А. Б. Гарантії захисту осіб, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали III Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч. 1. 193 с. С. 171–175.